Gereformeerd Tijdschrift.

Twaalfde Jaargang. Aflev. 5 Sept. 1911.

Adres der Redactie: Ds. G. Doekes te *Nieuwdorp* (Zeel.)

CHRISTEN-SOCIALISTEN EN KERKELIJKE TUCHT.

In meer dan ééne Kerkelijke Vergadering werd in den laatsten tijd de vraag ter sprake gebracht: „Kan een Christen-Socialist lidmaat zijn van eene Gereformeerde Kerk en mag een Christen-Socialist worden toegelaten tot het Nachtmaal des Heeren?" Tot voor eenigen tijd bleven de besprekingen over deze vraag en de besluiten, door Kerkeraden en Classe-Vergaderingen genomen, vrijwel onbekend aan het groote publiek.

Voor zoover ons bekend is, was het de Classe Leiden, die het eerst haar besluit publiceerde, welk besluit door de politieke pers lang niet malsch werd gecritiseerd. Het is volstrekt ons doel niet met deze bijdrage, ons partij te stellen tegen de beslissing, door Leidens Classe genomen. Nog veel minder wenschen we het op te nemen voor de verschillende redacties onzer Christelijke dag- en weekbladen, die tegen het bekende besluit protesteerden. Onzes inziens behoort het niet tot de roeping der politieke pers, om als geestelijke adviseurs of, wat nog erger is, als geestelijk gerechtshof uitspraak te doen over kwesties, die het innerlijk leven der Kerk van Christus raken en in verband staan met het heilig houden van het Avondmaal des Heeren.

„Er zijn nog rechters in Berlijn." Als de eene of andere Kerkelijke Vergadering heeft gedwaald of zich heeft misgaan, dan is er ruimschoots gelegenheid tot protest in den Kerkelijken weg en eveneens ruimschoots gelegenheid, om revisie van het geslagen vonnis aan te vragen.

Naar onze overtuiging zijn wij er echter niet mee af, wanneer wij ons verzetten tegen inmenging in kerkelijke zaken van eene zijde, waarvan wij dat niet mogen dulden, hoe hoog wij ook den arbeid der Christelijke politieke pers mogen achten, maar moet het vraagstuk over de verhouding van de Kerk tot de Christen-Socialisten van onzen tijd, meer dan tot hiertoe het geval was, ernstig worden overdacht.

Op meer dan ééne plaats worden de Kerkeraden voor de vraag geplaatst, die wij zooeven reeds stelden: „Mag een Christen-Socialist worden toegelaten tot het gebruik der Sacramenten?" Soms stellen de ambtsdragers uit eigen beweging zich zelf die vraag; soms ook wordt er uit den boezem der Gemeente bezwaar ingebracht tegen een broeder of zuster, die zich bij den Bond van Christen-Socialisten aansloten.

Het is ons bekend, dat het antwoord, op de bovengenoemde vraag gegeven, op verschillende plaatsen lang niet hetzelfde was.

Toch zal er, wanneer het goed wezen zal, een zekere eenstemmigheid ook in deze materie moeten zijn.

Een geschikt middel, om tot overeenstemming te komen, is ongetwijfeld het aan de orde stellen van dit vraagstuk in de Kerkelijke pers en met name ook in het Gereformeerd Tijdschrift. Vraagt men, of schrijver dezer bijdrage meent, den steen der wijzen te hebben gevonden en den eenig juisten weg te kunnen aanwijzen, dien wij als ambtsdragers hebben te bewandelen, dan moet daarop natuurlijk een ontkennend antwoord volgen.

Wij wenschen alleen een bescheiden poging te wagen, om de discussie over deze kwestie te openen in de hoop, dat ook anderen zich gedrongen zullen voelen, hunne opinie ten beste te geven.

Met opzet handelen wij over „Christen-*Socialisten* en Kerkelijke Tucht" en niet bijvoorbeeld over „De Kerkelijke Tucht en het Christen-*Socialisme*.

Een *stelsel* als zoodanig kan geen voorwerp van tucht zijn. De Kerkelijke tucht gaat over *broeders* en *zusters*, die zich met hunne bekentenis en hun leven als ongeloovige en goddelooze menschen aanstellen; over hen, die onder den christelijken naam onchristelijke leer of leven voeren.

Toch spreekt het vanzelf, dat voor een juiste beoordeeling, of een lid der Gemeente, door zijn toetreden tot den Bond van Christen-Socialisten zich aan bovengenoemde zonden schuldig maakt, de *beginselen* van het Christen-Socialisme moeten worden gekend, met het *doel* van het streven der Christen-Socialisten moet worden rekening gehouden en op de *wijze* van hun optreden en de *middelen*, door hen gebruikt, om hun ideaal verwerkelijkt te zien, moet worden gelet.

Voor sommigen is de *naam* Socialist reeds voldoende, om aanstonds een oordeel te vellen en eene veroordeeling uit te spreken. Toch *kan* die naam een *goeden* klank hebben, al stemmen wij dadelijk toe, dat het ook hier geldt: „verba valent usu."

Het is ontegenzeggelijk een eere voor den Christen, op Sociaal gebied te arbeiden. Het is zijn onafwijsbare roeping, als onderdaan van het Koninkrijk Gods, ook op dat terrein, het terrein van het maatschappelijk leven, van het gemeenschapsleven, het licht van de Openbaring Gods te doen schijnen en mede te arbeiden aan de komst van Gods Koninkrijk.

In zekeren zin moeten dus alle Christusbelijders Socialisten zijn!

Of laten wij liever zeggen, nu deze naam eenmaal een eenigszins revolutionairen bijsmaak gekregen heeft: alle leden van Christus Gemeente moeten sociaal denken en handelen; zij moeten, wat wel eens vergeten wordt, den band, die hen aan hunne broeders en zusters bindt, gevoelen, maar ook den eisch van 's Heeren Wet vervullen, om den naaste lief te hebben als zich zelf. Een iegelijk, gelijk hij gave ontvangen heeft, alzoo bediene hij dezelve aan anderen, als goede uitdeelers der menigerlei genade Gods.

Wie deze sociale roeping niet verstaat en *moedwillig* verzuimt te vervullen, is *zeker* een object van ambtelijke vermaning en mag wel ernstig worden opgewekt, om zich nauwkeurig te onderzoeken, voor hij of zij toetreedt tot den Disch des Verbonds.

Daarmede is echter, zooals wij voor de lezers van dit Tijdschrift natuurlijk niet behoeven uiteen te zetten, het streven van het henddeaagsche „Socialisme" niet goedgekeurd.

Sociaal-Democraten, het zij Marxisten, belijders van het dogma van het historisch-materialisme, hetzij Revisionisten, mannen, die het nemen, waar ze het maar kunnen halen, voelen voor dit *Christelijk-Sociaal* beginsel niets! Zij staan vijandig tegenover het Christendom. Wat God heeft geopenbaard en wat de Heere vraagt, laat hen koud. De vraag: „kan een overtuigd Sociaal-Democraat lid zijn van Christus' Kerk?" kan dan ook met de meeste vrijmoedigheid ontkennend worden beantwoord.

Tot het stellen van *die* vraag komt het echter in de praktijk niet eens toe, daar allen, die in de gelederen der S. D. A. P. eene plaats zochten en vonden, uit eigen beweging de gemeenschap met de Kerk verbraken en zich om de Kerk en de belijdenis der Kerk niets meer bekommerden.

Wij schromen niet, om het uit te spreken: Een *overtuigd* Marxist, een orthodox Sociaal-Democraat *kan* geen Christen zijn, daar hij met geen levenden God, met geen Schepping en Voorzienigheid, met geen Openbaring en wereldregeering door den God van hemel en aarde, bovenal met geen Christus naar de Schriften wenscht rekening te houden.

En een *overtuigd* revisionistisch Sociaal-Democraat *kan* geen Christen zijn, daar hij, hoewel hij om tactische redenen den wijsgeerigen grondslag van zijn stelsel voor een oogenblik prijs geeft, toch aan die wijsbegeerte zijn levenskracht ontleent, maar bovendien den levenden God moedwillig en stelselmatig verloochent en aan de Openbaring Gods zich in het minste niet stoort.

Naast de Sociaal-Democraten plaatste zich in den laatsten tijd de Bond van Christen-Socialisten.

Met het oog op de wijze van optreden van de *leiders* van den Bond kunnen wij, helaas! niet zeggen, dat *tegenover* de Sociaal-Democratie positie genomen werd. Wèl sprak men uit, dat men met de beginselen der hedendaagsche Sociaal-Democratie niet kon meegaan. Vooral de houding der Anarchisten en der Sociaal-Democraten tegenover Kerk en Godsdienst weerhield hen, om in het Socialistische kamp hun tent op te slaan. Maar het *oeconomisch* doel, dat de Sociaal-Democratie beoogt, *moest* en *mocht* volgens hen ook door den Christen worden nagejaagd en wie dat doel niet zoekt te bereiken, verbeurt zelfs in hun oog den naam van Christusbelijder.

Was het altijd geleerd, dat Christendom en Socialisme elkander uitsluiten, zij zouden nu eens toonen, dat vereeniging van Socialisme met een waarachtig Christendom zeer goed mogelijk is.

Daartoe organiseerden zij zich zelfstandig.

Evenals de Sociaal-Democratie ziet de Bond in den huidigen toestand op maatschappelijk gebied, in de wijze, waarop de productie geregeld is en waarop de verdeeling van de vruchten van den arbeid plaats heeft, de oorzaak van alle kwalen en nooden op sociaal gebied.

Eveneens stelt de Bond in uitzicht de afschaffing van het privaat bezit en zoekt hij daarvoor in de plaats te stellen het gemeenschappelijk bezit van alle productie-middelen.

Principiëel plaatste hij zich zeer zeker op een ander standpunt, daar de wijsgeerige grondslag, waarop het huis der Sociaal-Democratie opgebouwd werd, niet werd aanvaard.

Evenmin verklaart de Bond den dienst van God voor privaatzaak. Integendeel; men wenschte zich te plaatsen op den bodem der Belijdenis en meende juist, dat het aanvaarden dier Christelijke belijdenis er toe dringen moet, om op maatschappelijk gebied het Socialisme te propageeren. Doel en streven toch werden uiteengezet in de Statuten van den Bond op deze wijze:

„De Bond van Christen-Socialisten eischt van zijn leden als kenmerk van geestverwantschap het aanvaarden van de Apostolische geloofsbelijdenis. Zijn leden erkennen, dat deze belijdenis verplichtingen oplegt niet alleen voor het religieus, maar ook voor het maatschappelijk leven.

Daarom —

ziende, hoe de tegenwoordige maatschappelijke toestand een schande is voor de Christenheid en in strijd met Gods geboden;

ziende ook, hoe deze toestand het onafwijsbaar gevolg is van het kapitalistisch stelsel, dat den grond en de productie-middelen in het privaat bezit van enkelen stelt en de overgroote massa van deze enkelingen afhankelijk houdt, terwijl het concurrentiestelsel tot zedelijke en stoffelijke ellende voert; —

verbinden de leden van den Bond zich, het kapitalistisch stelsel te bestrijden en de overwinning te bevorderen van het socialisme, dat zich de organisatie van arbeid en productie en een

betere verdeeling der arbeidsproducten ten doel stelt en dit doel bereiken wil door gemeenschappelijk bezit van grond en productiemiddelen."

Uit deze beginselverklaring blijkt, dat men ter ééner zijde front maakt tegen de Sociaal-Democratie, die òf op materialistisch òf op „neutraal" standpnnt staat, maar dat men ter anderer zijde hetzelfde doel als de Sociaal-Democratie voor oogen heeft: de socialiseering van den grond en van de productiemiddelen, terwijl ook hierin met de Sociaal-Democratie overeenkomst is te vinden, dat men den strijd wenscht aan te binden tegen het kapitalistisch stelsel.

Wanneer het nu de vraag gold: „Maakt de instemming met deze beginselverklaring een lid eener Gereformeerde Kerk censurabel?" dan zou o. i. daarop een *ontkennend* antwoord moeten gegeven worden.

Is men van oordeel, dat wel degelijk een voorstander van socialiseering van grond en productiemiddelen van het Avondmaal des Heeren moet worden geweerd, zoo hij volhardt in zijne dwaling, dan moet aangetoond worden, dat een dergelijke beschouwing over *den aard* van het bezit niet anders dan antichristelijk kan zijn.

Wanneer wij beweren, dat o. i. een broeder of zuster, die het karakter van het hedendaagsch privaat-bezit afkeurt en van het gemeenschaps-bezit van bodem en productiemiddelen in de toekomst op het gebied van het maatschappelijk leven heil verwacht, niet mag worden gecensureerd, dan is het onze bedoeling niet, om daardoor uit te spreken, dat wij met deze beginselverklaring accoord gaan, volstrekt niet.

Naar onze overtuiging ligt *hierin* de grondfout en tegelijk de zwakheid van het Christen-Socialisme, dat het allerlei maatschappelijken misstand beschouwt als het *onafwijsbaar gevolg* van het kapitalistisch stelsel.

Dat kapitalistisch stelsel, het privaat-bezit van grond en productiemiddelen wordt daarom door den Christen-Socialist vervloekt. „Vervloekt om de gevolgen van uitbuiting en bestaansonzekerheid, vervloekt niet alleen door haar duizende slachtoffers uit de proletaren-klasse, vervloekt door allen, wier medegevoel met de verdrukten haar leerde zien als wapen in handen

van den booze.” Zoo schrijft *Daan van der Zee* in „Een nieuwe stem” op pag. 49.

Een dergelijk oordeel is onbillijk, een dergelijk vonnis is te hard. Daarin proeft men den propagandist, wiens kracht meer in krachttermen dan in het gebruik van krachtige bewijsgronden bestaat.

Dezelfde schrijver laat op de boven geciteerde woorden volgen: „Wanneer zal het privaat groot-kapitaal, de Farao van den modernen tijd, de menschheid laten wèg-trekken in vrijheid, wanneer zal het worden begraven in ’t verleden?

De gerechtigheid zal de menschheid wegleiden van onder het slavenjuk, het socialisme haar zijn als de wolkkolom, die uitgaat vóór de scharen, om hen te brengen in ’t beloofde land, niet in het Paradijs, maar wél in een land, vloeiende van melk en honig.”

Schoon gezegd, maar we mogen dat alles toch maar niet als onomstootelijke waarheid aanvaarden op het gezag van den schrijver.

Zijn werkelijk de Sociale nooden en misstanden *onafwijsbare gevolgen* van het stelsel, onafwijsbare gevolgen van het privaat-bezit en van de wijze van productie, waarbij de eigenaars van den bodem en van de middelen ter productie zich bedienen van loonarbeid, om hun zaken te drijven?

Wie zijn Bijbel leest, *kan* daarop geen bevestigend antwoord geven.

Wèl leert Gods Woord, dat er aan het bezit en met name aan het bezit van vele goederen groote gevaren verbonden zijn, maar dat bezit op zich zelf wordt niet veroordeeld. Streng gaat het oordeel Gods over degenen, die dat bezit *misbruiken*; die zich schuldig maken aan het trekken van akker aan akker; die op hun goed hun betrouwen zetten; die het loon der arbeiders verkorten; die vergeten, dat zij niet met hun geld en hun goed mogen doen of laten, wat ze willen; die den Heere verloochenen als den absoluten Eigenaar van al hetgeen bestaat, door Wien rekening en verantwoording van het rentmeesterschap, den menschenkinderen toebetrouwd, op Zijn tijd zal gevraagd worden.

Maar nergens kan in dezelfde Heilige Schrift een plaats worden aangewezen, waaruit zou blijken, dat in het privaat-bezit als zoodanig de zonde inhaerent is en uit het bewerken van den

akker met behulp van loonarbeiders, uit het verzorgen van den wijngaard met behulp van huurlingen, uit het verzorgen van de kudden met behulp van tal van knechten *noodzakelijk* allerlei sociale misstand voortkomen *moet* en allerlei onrecht *moet* volgen.

Ware dat het geval, dan had de Heere aan Zijn volk Israël bij de in-bezit-neming van het land Kanaän wel andere voorschriften gegeven. Neen, het privaatbezit is niet vervloekt, het kan in de hand van een eigenaar, die zich als rentmeester Gods beschouwt en gedraagt tot een rijken zegen worden gesteld. En evenmin is het gemeenschaps-bezit een waarborg, dat op sociaal gebied de grenzen van het beloofde land, vloeiende van melk en honig, het land, waarin geen klassenstrijd meer voorkomen kan, bereikt zullen worden en de dageraad der volksbevrijding dan aanlichten zal.

Ook dan, gesteld het geval, dat een dergelijke socialiseering kon bereikt worden, wat wel onmogelijk zal blijken, ook dan zou de zonde, mede volgens het oordeel der Christen-Socialisten nog haar macht doen gevoelen; de zonde, die zich altijd van het zinnelijke, van het stoffelijke, in welken vorm het ook aanwezig is, bedient, om den mensch te doen vallen en te doen afwijken van zijn God.

Wij ontkennen daarmede natuurlijk niet, dat in vroeger en later tijd, niet het minst ook in onzen tijd, op maatschappelijk gebied vele verkeerde toestanden kunnen en moeten worden gesignaleerd, die een gevolg zijn van de wijze, waarop door velen ook door Christusbelijders, hun goed wordt gebruikt en de arbeid, dien zij laten verrichten, wordt geregeld.

Wij zouden dan blind moeten zijn voor hetgeen ons dagelijks omringt. Tegen die maatschappelijke zonden moet de strijd worden aangebonden. De Kerk des Heeren moet, meer dan tot hiertoe het geval is, door middel van den dienst des Woords en ambtelijken arbeid dien strijd medestrijden zonder aanzien des persoons.

Nòch werkgever, nòch werknemer mag worden ontzien, zoo zij zondigen tegen den uitdrukkelijken wil Gods en tegen de liefde van Christus.

Aan patroon en werkman saâm moet zoo ernstig mogelijk worden gepredikt, dat zij ook in het dagelijksch leven, ook op

hun werkplaats naar de *beide* geboden des Heeren hebben te leven: „Gij zult liefhebben den Heere, uwen God, met geheel uw hart, met geheel uwe ziel en met geheel uw verstand. Dit is het eerste en het groote gebod. En het tweede, daaraan gelijk, is: Gij zult uwen naaste lief hebben als uzelven. Aan deze twee geboden hangt de gansche Wet en de Profeten." „Gerechtigheid verhoogt een volk, maar de zonde is de schandvlek der natiën", dat geldt ook op het gebied van het maatschappelijk leven en is een woord, dat ook door de Kerk moet ter harte genomen worden.

Ware de Kerk meer getrouw, dan zou wellicht minder gezien worden van eene beweging, die thans zich dikwerf plaatst tegenover de Kerk en zou minder de beschuldiging worden gehoord, die wel eens terecht tegen de Kerk wordt ingebracht, dat zij wel haar woord van waarschuwing en vermaan heeft voor de arbeiders, als deze een onrechtvaardigen strijd gaan voeren of op verkeerde paden wandelen, maar dat zij geen bestraffing schijnt te kennen voor werkgevers, die, hoewel Christusbelijders, op het terrein van den arbeid of in hunne zaken zich in geen enkel opzicht onderscheiden van de ongeloovigen.

Zooals reeds door ons werd opgemerkt, kunnen wij het uitgangspunt der Christen-Socialisten, in de beginselverklaring van hun Bond genoemd, niet aanvaarden, terwijl naar onze overtuiging ook het doel, dat beoogd wordt, onbereikbaar zal blijken te zijn.

Maar mag en moet nu iemand, die op oeconomisch terrein een dwaalweg bewandelt en meent als Christen geroepen te zijn, om dien weg te volgen, worden gecensureerd?

Is werkelijk het propageeren van het beginsel, dat de wijze van bezit veranderd moet worden, een grove en ergerlijke zonde, waardoor de zondaar, zoo hij zich niet bekeert, zich waardig maakt ten slotte, door den ban buiten het Koninkrijk Gods te worden gesloten?

Naar onze bescheiden meening niet. Een dwalende moet worden *onderricht*, moet terecht gewezen worden; de ambtsdragers hebben de roeping, het licht van Gods Woord in prediking, in onderwijs, maar ook bij huisbezoek enz. te doen vallen op de maatschappelijke vraagstukken; ze mogen echter niet

aanstonds naar het wapen der excommunicatie grijpen, om zich los te maken van een lastigen propagandist of een vervelenden berijder van het eene of andere sociale stokpaardje.

Bovendien erkennen wij natuurlijk, dat met name in het Oude Testament vele plaatsen voorkomen, die er op wijzen, dat naar Gods bestel het bezit van den bodem, van wijngaarden en akkers *niet gemeenschappelijk* was, maar wij weten toch ook, dat dit particulier bezit, in ieder geval naar Gods ordinantie een geheel ander karakter vertoonde dan het privaat-bezit, zooals het door verreweg de meeste eigenaars van den tegenwoordigen tijd opgevat wordt.

De instelling van het jubeljaar bijv. voorkwam het trekken van akker aan akker, voorkwam ter ééner zijde de absolute onteigening en ter anderer zijde een buiten alle verhoudingen aanwassend grondbezit, dat door één persoon niet meer productief kan worden gemaakt. Al zijn wij dus van meening, dat het ideaal der Christen-Socialisten niets anders is dan eene illusie en dat ook hun „wetenschap", zooals de toekomst wel zal leeren, niets anders is dan „utopie"; al zijn wij van oordeel, dat hun plannen en wenschen en eischen niet voor verwerkelijking vatbaar zijn; al houden wij het er voor, dat de aanvaarding van de Christen-Socialistische levensbeschouwing op oeconomisch gebied één groote teleurstelling zal baren, (vgl. o. a. het belangrijke werk van *Viktor Crahrein*, der Sozialismus, Freiburg, bladz. 208 vlg. Unmöglichkeit des Sozialismus) toch mag o. i. geen kerkelijke censure worden toegepast op iemand, die Socialiseering van bodem en productie-middelen verkiest boven de wijze van bezit en van productie, zooals die heden ten dage gevonden wordt.

Bovenal mag zoo iemand niet worden gecensureerd, zoolang en indien dezelfde Kerk niet censureert hen, die met en door hun bezittingen en de wijze, waarop zij die bezittingen verkregen en zoeken te vergrooten, zoo duidelijk mogelijk in strijd leven met de ordinantiën des Heeren.

Een voorstander van Socialiseering van grond en productiemiddelen te weren van het H. Avondmaal en daartegenover een gierigaard bijv. tot den Disch des Verbonds toe te laten, zou een meten met twee maten zijn!

Hiermede is echter de gedragslijn ten opzichte van Christen-Socialisten niet ten einde toe afgebakend. Immers de leiders der beweging spreken het onomwonden uit, dat een der middelen, door hen gebruikt, om het doel te bereikeu, de *aanvaarding van den klassenstrijd is.*

Daan van der Zee schrijft op bladz. 48 van „Een nieuwe stem" uitdrukkelijk neer, dat de Christen-Socialisten „ganschelijk niet de noodzakelijkheid van het bestaan van dien klassenstrijd erkennen; „niet de noodzakelijkheid, maar de macht tot het voeren van den klassenstrijd is door de tegenwoordige productie-wijze geschapen." Integendeel, die klassenstrijd is in zijn oog zelfs *verderfelijk, zondig, verbrekend het broederlijk samenleven van mensch en mensch.*

Enka laat zich op soortgelijke wijze over dien klassenstrijd uit. „In de prediking van den klassenstrijd is veel, waarvan de Christen terugschrikt. Het element van persoonlijken haat en verdachtmaking, dat maar al te sterk op den voorgrond treedt, vloekt tegen de exegese van den Heere Jezus, dat Gods Wet in haar begin, haar midden en haar einde liefde is."

En toch *aanvaardt* men dien strijd en predikt men dien strijd. Wel als „een plicht, dien de Kapitalistische maatschappij hun oplegt," maar tegelijk als de „aangewezen strijd vóór het goede, tegen het kwade, vóór vermenschelijking tegen ontmenschelijking, vóór Christus tegen den mammon, waarbij men zich laat leiden door den Heiligen Geest." „Zoo opgevat is zijn strijd een heilige strijd, waarover hij Gods zegen kan vragen." (Een nieuwe stem, Amersfoort, 1910, bladz. 50, 51 en 52.)

Men gevoelt het: hier beginnen de raadselen zich te vermenigvuldigen.

Hier is geen onkunde aan het woord, integendeel, zeer goed verstaat men, wat de klassenstrijd inhoudt en meebrengt. Die strijd is „zondig," „verderfelijk," „verbrekend het broederlijk samenleven van mensch en mensch;" „het element van haat en verdachtmaking, dat in dien strijd maar al te sterk *op den voorgrond treedt*, vloekt tegen de exegese van den Heere Jezus, dat Gods Wet in haar begin, haar midden en haar einde liefde is," en toch *aanvaardt* men dat zondige middel; „die strijd vloeit niet noodzakelijk voort uit de tegenwoordige productie-wijze,"

en toch wordt niet slechts die wijze van productie met den vloek getroffen, maar ook de klassenstrijd in al zijn scherpte gepredikt en gepropageerd.

De realiteit van den klassenstrijd wordt erkend en al verwerpt men dan ook het marxistisch dogma van dien strijd, toch wekken de leiders der Christen-Socialisten hunne volgelingen hoe langer hoe meer op, om *naast* de Marxisten en Revisionisten in dezelfde gelederen, onder dezelfde banier, op te trekken tegen den Kapitalistischen vijand en wedijveren zij in hunne periodieken en in hunne propaganda-geschriften met de Sociaal-Democraten in het zaaien van wantrouwen en van verdachtmaking ten opzichte van de „klasse" der patroons, der werkgevers en der bezitters van geld en van goed. Hoe iemand, die Christen wil zijn en den eisch des Heeren kent, moedwillig een door hem zelf als diep zondig gequalificeerd middel aangrijpen kan, om zijn doel te bereiken en dan nog van een heiligen strijd durft te spreken, is ons onverklaarbaar.

Het ligt niet op onzen weg, om hier te onderzoeken, wat er waar is van de „realiteit" van *den* klassenstrijd.

Dat er nu hier, dan daar soms *een* klassenstrijd is gevoerd en wordt gevoerd zal niet door ons worden ontkend; dat deze gevoerd wordt zoowel door werknemers als door werkgevers, zal niet door ons worden betwist, maar dat is niet de leer van *den* klassenstrijd. Naar die leer ziet men zoowel als de wederzijdsche belangen met elkander in botsing komen als ook wanneer dat niet het geval is, in iederen patroon zijn natuurlijken vijand, in iederen werkgever een „uitbuiter", in iederen getrouwen werkman, die zijn patroon de verschuldigde eere bewijst, een kruipenden „Kapitalisten-knecht" met een slavennatuur.

En nu spreekt het o. i. vanzelf, dat *zulke* Christen-Socialisten, die niet maar eenvoudig zich er mee tevreden stellen, hun instemming te betuigen met de beginselverklaring van den Bond, doch welbewust, niet uit onwetendheid, maar met open oog dien klassenstrijd aanvaarden en medestrijden, niet aan den Disch des Verbonds op hun plaats zijn.

Wanneer zij eerlijk willen zijn, moeten zij zelve erkennen, dat zij in een groot deel van hunne medebroeders en zusters hunne

natuurlijke vijanden zien, vrijbuiters der maatschappij, die het op hun maatschappelijken ondergang toeleggen, die althans louter en alleen op het altaar der zelfzucht en der baatzucht hunne gaven brengen, maar het altaar der liefde tot den Heere en tot den eisch des Heeren hebben omvergeworpen.

Zij zullen toch moeielijk een bevredigend antwoord kunnen geven op de vraag, die zij zich bij het zelfonderzoek hebben te stellen, of zij zonder eenige geveinsdheid, alle vijandschap, haat en nijd van harte afleggende, een naarstig voornemen hebben, om van nu voortaan in waarachtige liefde en eenigheid met hunne naasten te leven.

De ambtsdragers dienen dus met bedachtzaamheid te handelen.

Ieder geval dient op zich zelf te worden beschouwd.

Er moet onderscheid gemaakt worden tusschen *Christen*-Socialisten, die een dwalende meening kunnen toegedaan zijn en Christen-*Socialisten*, die moedwillig en met volle kracht in de Sociaal-Democratische wateren meestoomen, al komt hun scheepke dan ook oorspronkelijk uit een andere haven dan het Marxistische smaldeel.

En waar nu met de eersten geduld moet worden geoefend en hun optreden de Kerk van Christus tot des te meer getrouwheid moet opwekken, om rijken en armen, bezitters en niet-bezitters-patroons, en arbeiders saâm te herinneren aan den onafwijsbaren eisch van 's Heeren heilig gebod, daar hebben o. i. de ambtsdragers van Christus' Gemeente ten opzichte van anderen, die naar eigen getuigenis zich *tegen* den eisch des Heeren stellen, de roeping, om na herhaalde vermaning, zoo er geene bekeering volgt, de Tafel des Heeren heilig te houden, opdat, naar luid van ons Avondmaalsformulier, „hun gericht en verdoemenis niet des te zwaarder worde" en ook de toorn Gods over de gansche Gemeente niet worde verwekt.

Winterswijk. G. RENTING.

VERDIEPING VAN HET ZONDEBEWUSTZIJN BIJ DE MODERNEN.

Het heeft in onze kringen reeds lang de aandacht getrokken, dat de moderne theologen in den laatsten tijd aan invloed winnen. Deze wassende invloed staat in verband met de krachtige actie die van hunne zijde gevoerd wordt en is voor een deel te danken aan nieuwe opvattingen, die bij de jongere modernen ingang vonden. De jongere moderne richting wordt aangegrepen door het ontzaglijk feit van de realiteit der zonde. Prof. Eerdmans van Leiden heeft in het Theologisch Tijdschrift dien ernstigen toon meermalen laten hooren. Dr. J. J. Bleeker, predikant te Dronrijp, plaatste in „Teekenen des Tijds", tweemaandelijksch Tijdschrift in vrijzinnig godsdienstigen geest, (Juni-aflevering 1911) een artikel, dat uit dit gezichtspunt de aandacht verdient. Hij verdedigt, zij 't in modernen geest, de leer van den Catechismus, dat de mensch van nature geneigd is God en den naaste te haten, en van nature ganschelijk onbekwaam is tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad. Deze meening is niet te beschouwen als nawerking van eene orthodoxe opvoeding. Toen aan Dr. Bleeker bij het candidaatsexamen gevraagd werd, in hoeveel deelen de Heidelbergsche Catechismus verdeeld werd, bleef hij het antwoord schuldig. Pas als gevestigd predikant begon hij van den inhoud der belijdenisschriften kennis te nemen. Hij las ze met klimmende belangstelling en steeds grootere instemming.

„Het bekende zeggen, dat de mensch van nature onbekwaam is tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad, alsmede de bewering, dat de mensch van nature geneigd is God en den naaste te haten, heb ik in den beginne, op het voorbeeld van mijne Liberale omgeving, voor vrij pessimistisch gehouden. Ja, ook ik heb den tijd gekend, dat ik dit een vrij lugubre leer vond, God en mensch beiden onteerende.

Maar mijn oordeel in deze kwestie is langzamerhand geheel gewijzigd. En ik stel er prijs op te doen uitkomen, dat het niet het geloof mijner kindsheid is, dat het niet

reminicensen uit lang vervlogen jaren geweest zijn, die mij tot een gansch andere overtuiging hebben gebracht. Met zekeren nadruk zeg ik dit. Immers het gaat velen als den heer Hugenholtz die eenigen tijd geleden als zijne meening te kennen gaf, dat de sympathie van vele jongere Modernen voor de Orthodoxe zondebeschouwing voortspruit, voor een deel althans, uit eerbied voor gehechtheid aan de traditie „Het oude theologische spraakgebruik", zoo zegt hij, „wekt, ook bij vele gemoedelijke vrijzinnigen, oude geliefde herinneringen".

Wat mij zelf betreft durf ik gerust verklaren, dat ik in dit opzicht volstrekt niet onder den invloed van mijn verleden sta. Mijn verleden stond mij bij een juiste waardeering van den Catechismus eer in den weg, dan dat het mij hielp.

Neen, het zijn alleen de feiten, de niet te loochenen feiten, die mij tot een ander inzicht brachten. En hoe langer ik met deze kwestie leefde, hoe gezetter ik er over nadacht, des te duidelijker werd het mij dat de Catechismus volkomen gelijk heeft met zijn oordeel over de menschelijke natuur".

De mensch is van nature *geneigd tot alle kwaad.*

„Niet dat hij er zich dus altijd aan schuldig maakt. Volstrekt niet. Eigen belang, vrees voor de menschen, angst voor de slechte gevolgen, zekere aangeboren goedhartigheid, een vaag besef van betamelijkheid, zeker natuurlijk schaamtegevoel, het leven in een omgeving, waarop het christendom sedert eeuwen invloed heeft gehad, deze en al zulke factoren zullen hem ervan terughouden, menig keer. Maar de neiging, de nu eens sterkere dan weer zwakkere neiging tot alle kwaad is iederen mensch van nature, door en krachtens zijn geboorte, eigen.

Ja ook dan zelfs, wanneer wij zijn geworden „geestelijke menschen" en wij den diepen zin leerden verstaan van Paulus' zeggen: „Die in Christus is, is een nieuw schepsel"; ook dan zelfs blijft de neiging tot alle kwaad ons bij, al zij het dan ook in sterk verminderde mate. Zoo terecht klaagt de persoon, die in den Catechismus aan het woord is, over zijn „zondigen aard, waarmede hij al zijn leven lang te strijden heeft" en betreurt hij het, dat hij in weerwil van zijn geloof „nog steeds tot alle boosheid geneigd is". En weet niet ieder, die zichzelf eenigszins kent en die gezien heeft in de onreine diepten van z'n eigen hart, dat in dat hart iedere zonde een aanknoopingspunt kan vinden? Is werkelijk wel één zonde ons vreemd, zoodat wij haar niet kennen en maar niet begrijpen kunnen, hoe anderen er toe komen, haar te bedrijven? Dikwijls, dunkt mij, moeten wij met Karl Gerok zeggen:

„Bij anderen de vruchten en de daden
In eigen borst de kiemen en de zaden.”

De mensch is ook van nature *geneigd God en den naaste te haten.*

„Wederom zeg ik, hij doet het niet altijd, maar de neiging er toe is wel altijd bij hem aanwezig, sluimert in de diepten van zijn hart. En als de omstandigheden hem ongunstig zijn en zijn hartstochten geprikkeld worden, zal hij het niet laten ook.

Van slechte daden, ja zelfs van leelijke ruwe woorden zal hij zich misschien onthouden. Menschenvrees, eigenbelang, vrees om voor onbeschaafd gehouden te worden, berekening en dergelijke meer kunnen hem verhinderen zich te uiten en te toonen wie hij innerlijk is. Maar de gevoelens van afkeer jegens God en menschen leven desniettemin in zijn hart en verwekken daar menigen storm, al bemerkt de buitenwereld daarvan ook weinig of niets. Men kan immers zeer correct zijn wat z'n uitwendig gedrag betreft, terwijl toch de oogen soms flikkeren van boosheid en haat.

— — — — — — — — — — — — — —

Als iemand bv. moe of ziek is, wordt hij vaak humeurig en bits tegenover hen, die hij toch hartelijk liefheeft. Dan is nl. zijn zelfbedwang en weerstandsvermogen sterk verminderd en komt naar boven en naar buiten wat tot dus verre in bedwang gehouden, alleen leefde in de onbespiede diepten van het hart.

Hoeveel moeite hebben wij niet iemand recht te doen, die een meening, een gevoelen omhelst, lijnrecht tegenovergesteld aan het onze? En dat komt niet alleen van de moeite, die ieder mensch heeft om zich in te denken in eens anders opinie, maar niet minder ook van de neiging om van anderen allereerst het slechtste te denken en andersdenkenden te houden voor dwazen, domkoppen of intriganten. In de politiek komt dit het duidelijkste aan den dag en iedere courant kan er de bewijzen voor leveren.

— — — — — — — — — — — — — —

„Van nature geneigd God te haten.” Het klinkt zoo vreeselijk, dat er zelfbezinning en moed voor noodig is, om het te durven en te willen erkennen.

En is het niet zoo? Men kan ze vinden bij tientallen, die op ontevreden, haast venijnigen toon spreken over de raadselen, die Gods wereldbestuur ons voorlegt. En er zijn zelfs, die beweren, uit piëteit ongeloovig te wezen, omdat een God, die zulke dingen zou doen, toch immers niet eerbiedwaardig en aanbiddenswaardig zou mogen heeten.

Sommigen spreken over de raadselen van het wereldbestuur, niet als over dingen, hun te hoog en te wonderbaar, wel met een beangst gemoed, maar toch steeds met diepen

eerbied, zooals bv. de psalmisten dit doen, doch alsof God gelijk ware aan onzer een en alsof zij in zijn wijze van doen de schromelijkste onrechtvaardigheid hadden ontdekt.

Enkelen zeggen, als een zwaar kruis hun op de schouders wordt gelegd: „O, als ik het er voor houden moest, dat een machtig God met bewustheid mij dit aandeed, ik zou het niet kunnen uithouden."

— — — — — — — — — — — — — —

Is het in dit verband ook niet teekenend, dat wij soms dag aan dag duizenden zegeningen van God ontvangen, zonder dat zijne liefde ons roert, terwijl één raadselachtig iets ons dadelijk den twijfel in 't hart jaagt? Is dit niet een duidelijke, een overtuigende aanwijzing naar welken kant ons hart geneigd is uit te gaan?

Ja, ook het hart van hem, die zich bij Jezus heeft aangesloten, is nog maar al te licht geneigd te twisten met zijn Formeerder. En ieder weet wel, heeft althans wel eens gezien, welk een kamp het is, voordat een mensch vertrouwend en berustend zeggen kan: „Niet mijn wil, maar uw wil geschiede, o God, want die is de beste". Want wij menschen hebben van huis uit de neiging, niet om God gelijk te geven en te vertrouwen, dat het goed is, zooals Hij het maakt, maar wel om Hem te wantrouwen en tegen Zijn bestel ons te verzetten. En hoe Christelijk ons gemoed ook worde, hoezeer wij deze neiging ook bestrijden, geheel uitgebluscht en te niet gedaan wordt zij nooit".

De schrijver besluit zijn artikel, dat van een diepe kennis van 't menschelijk hart getuigenis aflegt, met het volgende:

„Is dit nu een pessimistische beschouwing? Mag men dit noemen een „lugubre leer"?

Allereerst zij herinnerd, dat die beschouwing waar is, aan de feiten beantwoordt en dus aanvaard dient te worden, ook al moest zij pessimistisch heeten.

Maar bovendien, het is voor ieder mensch goed, dat hij gestooten wordt van het hooge standpunt van eigen voortreffelijkheid, waarop hij gewoonlijk zich verbeeldt te staan. En vooral is dat nuttig voor menschen van onzen tijd, die vaak de evolutieleer van Darwin misbruiken om zichzelf te verheffen boven de voorgeslachten en zich beter te wanen dan menschen uit vroegere eeuwen. Want het arglistige menschenhart weet zich maar al te vaak gerust te stellen met de overweging: „Och, 't is zoo erg niet, 't is althans al heel wat beter dan in vroeger tijden". Deze overweging nu staat aan het doorleven van de diepste waarheden van het Evangelie op de meest bedenkelijke wijze in den weg. Want alleen wie z'n zondig hart kent en alle hoog denkbeeld aangaande zichzelf heeft opge-

geven, alleen hij is ontvankelijk geworden voor het Evangelie van Gods genade.

Wat schaadt het of bij nauwkeurige beschouwing onze deugd als rook verdwijnt! Dan daagt ons eerst het rechte heil. Want wij leeren onze toevlucht nemen tot Gods genade. Ons bezielt niet het valsche optimisme, dat zichzelf in slaap wiegt met te spreken over de voortreffelijkheid van den mensch, maar het ware optimisme, het optimisme des geloofs, 't welk ons doet leven bij de heerlijke zekerheid, dat tot deze in zonde en schuld verzonken menschenwereld nog altijd, onveranderd en onverzwakt, uitgaat het welbehagen van dien God, die barmhartig, genadig en groot van goedertierenheid is en die nieuw, geestelijk leven kan en wil wekken in menschenharten."

We verheugeu ons dezen toon van zonde en ellende uit het kamp der modernen te hooren.

We zouden Dr. Bleeker wel willen vragen: Indien de zonde is een aantasten van de heiligheid Gods en verzet tegen Zijn Wezen, en indien God absoluut rechtvaardig is, volgt dan niet, dat, zal de zonde kunnen vergeven worden, er voldoening noodzakelijk is, door den Heere Jezus, gelijk de H. Schrift ons die leert?

En ten tweede. Indien de mensch principiëel verdorven is, moet gij dan niet tot de conclusie komen, dat de mensch, zal hij principiëel goed zijn, radicaal vernieuwd, wedergeboren moet worden door den H. Geest?

T. HOEKSTRA.

VERSCHIL IN UITGANGSPUNT EN METHODE DER EXEGESE.

In mijn artikel *Pro Domo*, Geref. Tijdschr. 1910, bl. 279—294 heb ik getracht een enkele bijdrage te leveren, om de methode der Gereformeerde Schriftuitlegging op 't spoor te komen. Een paar publicaties uit den laatsten tijd geven mij aanleiding om nog weer eens op de werkwijze der exegese terug te komen. Ik zal pogen om, zij het dan ditmaal meer antithetisch, wederom eenige opmerkingen te maken over de Bijbelverklaring in de hoop daarmede een stap te zetten op den weg, dienaar het einddoel leidt. Immers we mogen geen vrede hebben, eer ons ook theoretisch helder voor oogen staat, langs welke banen de exegese zich heeft te bewegen.

I.

Prof. Dr. J. J. P. Valeton, „Wetenschappelijk en stichtelijk bederf"?; B. D. Eerdmans, Exegese; Prof. Dr. Wildeboer, Iets over Exegese; B. D. Eerdmans, Naschrift. Alle: Theol. Tijdschr. 1910.

In den jaargang 1910 van het Theologisch Tijdschrift is een merkwaardige strijd over de exegese gevoerd tusschen de hoogleeraren *Valeton, Eerdmans* en *Wildeboer.* Dat juist drie beroemde Oud-Testamentici het strijdperk waren binnengetrokken, heeft ten gevolge gehad, dat voorbeelden en wat verder tot opluistering van den kamp noodig was, vrij wel uitsluitend aan het O. T. werd ontleend. Voor ons doel doet dit evenwel niet ter zake. Wij kunnen die voorbeelden laten rusten. De kwestie, waar het omging, betreft het Nieuwe Testament niet minder dan het Oude. Evenmin willen we ons door een en ander, dat verband houdt met vroegere pennevruchten der hooggeleerden, van de hoofdzaak laten afleiden.

Daar we niet durven veronderstellen, dat al de lezers van het Geref. Tijdschr. den inhoud der verschillende artikelen ge-

heel voor den geest hebben, geven we allereerst een uittreksel van hetgeen door de drie professoren werd geschreven.

De aanleiding tot den strijd was eenvoudig genoeg. *Prof. Eerdmans* had in een recensie van *De Buck, De Profeten van Israël* de uitdrukking *„wetenschappelijk bederf en stichtelijk bederf"* gebruikt. En die woorden wilden nog niet zoozeer het genoemde boek, als wel de school, waarvan *Eerdmans* in *Ds. de Buck* een exponent ziet, veroordeelen. Die „school" zou dan voornamelijk de school van den hoogleeraar *Valeton* zijn.

Erg vleiend was de uitdrukking niet. Geen wonder, dat een wetenschappelijk man als prof. *Valeton* zich in zijn eer voelde aangetast en aanstonds een artikel inzond om zijn methode van exegese uiteen te zetten en te verdedigen.

Eerdmans had met zijn woorden de school van *Valeton* willen verwijten, dat ze meende uit de woorden der profeten enz. iets te mogen halen, waaraan de profeten enz. zelf niet hadden gedacht, toen zij spraken of schreven. En dat is nu de kwestie. *Eerdmans* beschuldigt *Valeton* c.s. dat zij *inleggen* in stee van uitleggen, zoo menigmaal zij uit het schriftwoord iets afleiden, dat niet in de gedachten van den schrijver is geweest.

Daar komt nu *Valeton* tegen op. Hij wil volstrekt niet een aan halen van teksten op den klank. Evenmin is hij een voorstander van het vergeestelijken. Gaarne geeft hij *Eerdmans* toe, dat nooit waarachtige stichting kan worden gebracht, indien men uit een plaats iets gaat halen, wat er volgens de wetenschappelijke exegese niet in ligt. *Valeton* wil niet weten van een dubbelen zin of van twee beteekenissen naast elkander, een vóór-christelijke en een christelijke, een wetenschappelijke en een stichtelijke. Hij gaat hier zelfs zoover, dat hij op 1 Kor. 9 : 9 wijst, waar Paulus Deut. 25 : 4 op opmerkelijke wijze citeert. Een dergelijk gebruik van Schriftwoorden is af te keuren. Dat het bij de gemeente dikwerf geliefd is, is maar al te waar.

Wat *Valeton* dan wel voorstaat, is iets geheel anders. Hij wil het tekstwoord allereerst nemen, zooals het daar ligt, het beschouwen in het licht en den geest van zijn tijd, het verklaren, zooals het bedoeld is door hem, die het neerschreef en zooals het verstaan werd door degenen, voor wie het in de eerste plaats was bestemd.

Maar nu verder. Een der kenmerken der profetische geschriften is, dat de profeet zelf de diepe gedachte van zijn eigen woord niet altoos ten volle heeft verstaan. Het mag daarom niet de taak van den exegeet zijn om alleen te bepalen, wàt in het bewustzijn van den profeet heeft geleefd. Er is *perspectief* in de profetie. En daarmede te rekenen is geenszins onwetenschappelijk. De exegese moet daarom niet alleen de gedachte trachten te grijpen, maar haar ook ontvouwen. 't Is onze plicht de lijn af te loopen, die de schrijver of spreker heeft aangegeven. Indien we slechts blijven op die lijn, dan gaat het goed, ook al zouden we mijlen verwijderd zijn, van hetgeen de schrijver zelf heeft gedacht. Zoo behoort b. v. de vervulling bij de profetie. Dat men zoo de lijn af kan loopen, is juist een der heerlijkheden van het O. T., het bewijs van inwonende levenskracht. Elke nieuwe behandeling doet nieuwe gedachten naar voren komen. Natuurlijk bestaat er groot gevaar voor willekeur en valsch vernuft. Het eenige middel daartegen is om zich telkens weer zooveel mogelijk met den schrijver te vereenzelvigen en te vragen, wat de ocrspronkelijke uitwerking moet zijn geweest. Mits men dat doet, loope men de lijn zoover mogelijk af.

Prof. Eerdmans had reeds een artikel over exegese gereed, eer het stuk van den hoogleeraar *Valeton* verscheen. Hij publiceerde het, gelijk hij het had geschreven en hield voorts in een naschrift nog nader rekening, met hetgeen door *Valeton* was opgemerkt. *Eerdmans* begint met zich op het in het algemeen genomen zeker niet onjuiste standpunt te stellen, dat een uitlegger heeft te vragen, wat wilde hij, die schreef, anderen meedeelen. De exegese behoort te zijn exegese *e mente auctoris.* Hij ziet echter, dat deze zeer eenvoudige waarheid niet overal wordt erkend. Daar is een school, die verder wil gaan. Men meent dieper te moeten graven, op een hooger standpunt te gaan staan. De gewone uitlegging is weliswaar niet overbodig, maar toch minderwaardig. *Eerdmans* acht, dat deze school zich in aansluiting aan haar ethisch uitgangspunt schuldig maakt aan stichtelijk exegetiseeren. Men legt er, zegt hij, nadruk op, dat iemands woorden soms van veel grooter beteekenis zijn, dan hij zelf weet. De juiste

verklaring heeft den geest te grijpen. En die geest wordt vaak beter verstaan door iemand, die den tekst leest zonder omhaal van geleerdheid dan door een, die a. h. w. tusschen de woorden en letters doorkruipt. *Eerdmans* vindt in dit alles iets waars. Doch het wordt met veel willekeurigs vermengd. En die willekeur viert niet zelden in de uitlegging bot. *Prof. Wildeboer* b. v. onderscheidt een uitlegging naar den maatstaf *Religionsgeschichtlich* van een naar den maatstaf: *Praktisch-Religieus.* Wat religionsgeschichtlich niet waar is, kan praktisch-religieus toch weer wel waar zijn. *Eerdmans* stelt hier tegenover, dat wat waar is, waar is onder alle omstandigheden èn evenzeer, wat niet waar is, steeds niet waar. Uitleggen is heel iets anders dan aan een bepaald woord, zekere gedachten vastknoopen. Dat laatste is willekeur. Wie aan een woord een diepere beteekenis toekent, zegt alleen, dat het volgens *hem* dien zin heeft.

Natuurlijk kan men een plaats uit verschillend oogpunt beschouwen. Men kan vragen, wat beteekende het in den tijd, waarin het werd geschreven, wat zegt het voor ons godsdienstig leven. Maar het woord blijft hetzelfde en de beteekenis blijft dezelfde. Wat er niet in is, mag er niet als diepere beteekenis ingelegd. Het spreekt van zelf, dat ieder exegeet de stof nadert met zijn volle persoonlijkheid. Van den aard dezer persoonlijkheid zal het afhangen, of hij den tekst weet te treffen, of niet. Maar nooit mag men eigen gevoelens in het overgeleverde woord brengen. Er kan even goed verschil als overeenstemming in godsdienstige opvatting bestaan tusschen uitlegger en schrijver. Wordt nu een eventueel bestaand verschil weggedoezeld, dan begint de ellende.

Men spreekt van *perspectief*, zoo gaat *Eerdmans* verder. Daarmede moet men bedoelen, dat er iets in den tekst ligt, wat zich in latere tijden onder andere omstandigheden op vollediger wijze ontplooit. Doch dat gaat niet aan. Men moet een woord uit een bepaalden tijd niet gelijkstellen met een lijn, maar met een punt. Bij een punt kan van geen perspectief sprake zijn. Wie in een woord meer leest dan de tijdgenoot, haalt dat meerdere niet uit den tekst, maar geeft, wat anderen aan den tekst hebben verbonden. Nu zegt men wel,

er kan toch uit een plaats niets worden gehaald, dat er niet heeft ingezeten. Maar men moet juist niet gaan uithalen. Dat is al een verbinden van latere gedachten aan een tot een bepaalden tijd behoorend geschrift. En indien men beweert, dat een woord vaak een diepte, een strekking heeft, die de schrijver niet besefte, dan is dat volkomen waar. Doch in zulke gevallen moet de exegese juist niet verder gaan, dan de bedoeling van den schrijver. Want indien er meer in een woord ligt, dan de spreker of schrijver wilde uitdrukken, dan heeft hij zich niet juist uitgedrukt.

In een *Naschrift* wijst *Eerdmans* nog op de nadeelen, die voor het stichtelijke in de methode *Valeton—Wildeboer* zijn gelegen. Wil men een lijn afloopen, *Eerdmans* heeft er niets tegen. Alleen maar, dat is geen exegese meer. Trouwens, wat men een lijn afloopen noemt, is inderdaad niet anders, dan het verbinden van een reeks voorstellingen aan het woord der Schrift.

Het minst behoeven we voor ons doel mee te deelen uit het artikel van den hoogleeraar *Wildeboer*, omdat het voor een zeer groot deel bestaat in de verdediging van door *Eerdmans* aangevochten exegesen uit *Wildeboers* geschriften. Trouwens *prof. Wildeboer* verklaart zelf, dat het niet zijn plan is om een afdoende verhandeling over de uitlegkunde te geven. Hij zal alleen enkele punten aanstippen ter nadere overweging. *Wildeboer* drukt op het profetische karakter van vele verhalen. Juist dat profetische is van meer belang dan het verhaal zelf, dat niet zelden duister is en meer gelijkenis dan geschiedenis. De profetische omwerkers hebben iets in de verhalen gelegd en daarop heeft de exegese in de eerste plaats te letten. Verder, niet de menschen hebben denkbeelden, maar de ideeën beheerschen ons. Ideeën regeeren de wereld. Woorden en zinnen zijn niet meer dan momentfotografieën, die nooit de volheid eener idee kunnen uitdrukken. En op de idee komt het aan. Het is dan ook volstrekt niet waar, dat de laagste taxatie van oude stukken de beste is. De groote Godsmannen spreken een woord, dat in hun tijd niet ten volle wordt begrepen. Eeuwen zijn noodig om den rijkdom der idee te verstaan. En dat is *perspectief*.

De strijd werd besloten door een *naschrift* van *prof. Eerdmans* bij het artikel van *prof. Wildeboer.* Ook *Eerdmans* ziet in de verhalen omwerkingen van vaak heidensche stoffen en lage voorstellingen. Maar als exegeten hebben we ons in te laten, noch met hetgeen er achter ligt, noch met hetgeen er uit kan worden afgeleid, maar alleen met wat de laatste redactor heeft bedoeld. Volgens *Eerdmans* doen *Wildeboers* c. s. dat niet. Integendeel bij hen zijn de gegevens der verhalen zelf soms in strijd met de uitlegging.

Wat zullen we van deze dingen zeggen?

Het kan niet onze bedoeling zijn ons in den strijd te mengen, de hooggeleerden zijn aan elkander gewaagd. Van Gereformeerde zijde kan tegenover de artikelen der heeren *Valeton, Eerdmans, Wildeboer* gesteld worden de uiteenzetting, die *Dr Kuyper* in zijn Encyclopaedie gaf over *Hermeneutiek* en *Exegese* (III, bl. 90—123.) Behalve veel meer andere dingen, worden daar ter plaatse ook ongeveer al de verschilpunten, waarvan het Theol. Tijdschr. 1910 melding maakt, besproken en van ons standpunt toegelicht. Het is onnoodig om hier *Kuypers* uiteenzetting over te nemen, ze is onder ieders bereik.

Evenwel, om niet den schijn op ons te laden, als zouden we ons zoo van de kwestie willen afmaken, zullen we trachten enkele punten nader in het licht te stellen.

Voor alles moet opgemerkt, dat o. i. eigenlijk de geheele strijd tusschen *Valeton, Wildeboer* eenerzijds en *Eerdmans* andererzijds ons slechts zeer van ter zijde raakt. Dat is spoedig genoeg aangetoond. HEINRICI, H R E^3 VII, bl. 721 schrijft: Erst durch ihren Stoff, insofern derselbe ein geschlossenes, innerlich zusammenhängendes Ganzes ausmacht und eine direkte Beziehung auf das Leben der Gegenwart besitzt, gewinnt die Hermeneutik ihre Individualität und Abrundung. Dat is juist. De uitlegging van een of ander geschrift wordt geheel beheerscht door het waardeeringsoordeel van den uitlegger over dat geschrift. Dat wil in ons geval zeggen, dat de methode der exegese bepaald wordt door het Schriftstandpunt. Wie, gelijk wij, gelooft, dat de Schrift is ingegeven door den Heiligen Geest, zal haar anders verklaren dan een, die in het N. T. niet meer

ziet dan de oorkonden van het oudste Christendom. Dat kan niet anders. Wij Gereformeerden zullen ons nooit ten volle kunnen vereenigen met wat modernen of ethischen begeeren in zake de methode der Schriftverklaring. Daar nu de door ons genoemde artikelen voortdurend toonen, dat zij zijn opgesteld onder den invloed van moderne of ethische beschouwingen, kan de winst voor ons van den pennenstrijd niet zoo groot zijn.

Laat ons dit in aansluiting, aan hetgeen door *Eerdmans*, *Valeton* en *Wildeboer* werd geschreven, ietwat breeder mogen aantoonen.

Eerdmans vooral drukt er sterk op, dat alle exegese zal zijn *exegese e mente auctoris.* Wij nemen dien regel gaarne over. Maar krachtens ons Schriftstandpunt zullen we met dien regel heel iets anders bedoelen dan de Leidsche hoogleeraar. *De* auctor, de *auctor primarius* van het Woord Gods is de Heilige Geest en geen ander. De rechte exegese heeft dan ook tot taak te zoeken, wat de Heilige Geest op een bepaalde plaats ons heeft willen zeggen. En een plaats is eerst goed verklaard, indien die meening des Heiligen Geestes ons duidelijk voor oogen staat. Wat de *auctor secundarius* heeft gedacht en wat de eerste lezers in het Schriftwoord hebben gelezen, treedt daarachter geheel terug. Trouwens wie zal ook maar met benaderende zekerheid kunnen opmaken, hoe b.v. de Thessalonicensen Paulus' zendbrief hebben verstaan? Blijkt het niet uit de reeds zoo menigmaal aangehaalde voorbeelden van Bileam en Kajafas zeer duidelijk, dat wel degelijk de Heilige Geest oneindig meer, zelfs tot op zekere hoogte iets anders kan willen openbaren, dan er leefde in de gedachte der geïnspireerden toen zij het woord des Geestes spraken? Evenwel, profeten en apostelen waren geen schrijfmachines. De Goddelijke openbaring ging door hun bewustzijn. Regel zal dus zijn, dat hetgeen op een bepaalde plaats blijkbaar de meening des Geestes is, ook in de bedoeling lag van den *auctor secundarius.* Maar evenzeer moet gezegd, dat de auctores secundarii zelf menschen zijnde nooit de volle kracht en draagwijdte van het Godswoord, dat ze brachten, hebben doorzien.

Wij gaan verder. Alleen als men aanneemt, dat de Heilige Geest de Schrift heeft ingegeven, is er kans, dat men tot een

juiste verklaring van het Woord Gods komt. Want dan is het dezelfde Geest, Die eenmaal werkte in de inspiratie en voorts telkens weer het verstand verlicht dergenen, die het Woord verklaren. Dat dikwerf zooveel schoone en treffende uitleggingen komen van hen, die toch aan de inspiratie niet gelooven, doet deze bewering niet te niet. Gelukkig verbiedt niets ons om aan te nemen, dat er wel verlichting des Geestes kan zijn om de Schriften te verstaan daar, waar het geloof aan de letterlijke ingeving der Schriften wordt gemist. Waarom zou dezelfde Geest, die zich een Kajafas verkoos om het Woord Gods te spreken, ook niet machtig zijn om zelfs aan ongeloovigen te gunnen een inzicht, in hetgeen door profeten en apostelen werd verkondigd. Het betreft hier een zaak, waar de zaligheid der ziel ganschelijk buiten kan staan (vgl. ook Hebr. 6 : 4—6).

Meer dan eens is geëischt, dat er bij den uitlegger congenialiteit zal zijn met den schrijver, wil hij diens woord recht uitleggen (*Eerdmans*, bl. 299; H R E[3], VII, bl. 720). Dat is volkomen juist. Maar dan bij den Bijbel in dezen zin, dat alleen door den Geest, wat de Geest sprak, kan worden verstaan.

Met onze schriftbeschouwing hangt nog meer samen. Ook in andere opzichten zullen we van de heeren *Valeton* en *Wildeboer* zoowel als van *Eerdmans* moeten afwijken. *Prof. Eerdmans* schrijft b.v. bl. 299: De analogie van het eigen godsdienstig leven brengt volstrekt niet met zich, dat er *éénheid* moet bestaan tusschen de godsdienstige beteekenis van een uitgelegden tekst en ons zelf, deze analogie kan evenzeer het *verschil* in het oog doen vallen. Tegen zulke en dergelijke uitlatingen protesteeren wij. Als inderdaad voor ons vaststaat na grondige exegese, dat de Schrift dit of dat verzekert of eischt, dan is het voor ons waarheid of bevel, omdat we gelooven, dat de Schrift is het Woord onzes Gods. Maar geheel om dezelfde reden gaan we weer met *Eerdmans* mede, als hij opkomt tegen *Wildeboers* onderscheiding : *religions-geschichtlich* en *praktisch-religieus*. Ik vrees, dat deze onderscheiding haar oorsprong vindt in een halfslachtigheid, die eenerzijds wil offeren op het altaar der kritiek en toch aan den anderen kant niet wil prijsgeven zooveel troost en stichting, die al de tijden

door uit de verhalen der Schrift is geput. Doch hier zeggen ook wij, waar is waar en niet waar is niet waar. Zoodra als men gaat twijfelen aan de historiciteit en de zuiverheid van eenig verhaal, ontzinkt alle grond onder de voeten. Dan kan die geschiedenis niet meer tot stichting dienen. Want wie zal uitmaken of de gedachte, de idee, die in het verhaal is belichaamd, niet juist door de inkleeding is verduisterd in plaats van verhelderd. Trouwens de ervaring leert, dat als eens de tekst, gelijk hij is overgeleverd, wordt prijsgegeven, de eene geleerde er zus, de andere er zoo over oordeelt. En wat wil men dan? Kan men soms aan den eenvoudigen bijbellezer den eisch stellen, dat hij eerst zich op de hoogte zal stellen van het historisch-kritisch onderzoek; dat hij de uiteenloopende resultaten met elkander zal vergelijken, om dan zoo eindelijk uit te maken, waar hij zich aan mag vasthouden en waaraan niet? Of zal de gemeente afstand doen van hare protestantsche vrijheid en zal ze zich op genade en ongenade overgeven aan de geleerden om van hen te vernemen, hoe het nu eigenlijk met den bijbel staat? Deze dwang ware erger dan die van Rome! Tot die consequenties moet men komen, indien men gaat onderscheiden tusschen een religions-geschichtliche en een praktisch-religieuze exegese. Of men moet toch weer de stelling huldigen, iets kan praktisch-religieus waar zijn, hoewel het religionsgeschichtlich niet waar is. Maar dan wordt die praktisch-religieuze exegese een spelen met woorden Dan heeft *Eerdmans* gelijk, als hij het zuiver willekeur noemt om iets onder het merk praktisch-religieus uit een Schriftplaats af te leiden, hoewel men er van overtuigd is, dat het er religions-geschichtlich (lees wetenschappelijk) niet in ligt.

Met dat alles zijn we reeds eenigermate toegekomen aan de kwestie van den z. g. *dieperen zin.* Eigenlijk acht ik die uitdrukking misleidend, omdat zij onwillekeurig doet denken, dat er een soort tegenstelling is tusschen een gewonen, oppervlakkigen of wat dan ook zin en den dieperen. Niets is minder waar. Elke plaats heeft een diepen zin. Om de zeer eenvoudige reden, dat alle Woord Gods een diepen zin heeft. Het karakter van de openbaring brengt mee, dat de Heere ons door ieder Schriftwoord iets wil zeggen. En geen plaats is ten volle

verstaan, eer die diepe zin is opgedolven, d. i. eer men weet, wat God ons wil verkondigen. Dat is juist de taak der exegese. Dan eerst heeft zij haar doel bereikt. Nu zal ongetwijfeld de eene tijd, de eene uitlegger het hier verder brengen dan de andere. En geen tijd, geen uitlegger zal ooit de volkomenheid bereiken. Ons kennen blijft ten deele. De Godsgedachten in de Schrift neergelegd zijn te grootsch en te rijk, dan dat zij ooit ten volle zouden kunnen worden gegrepen. Daarom zal de exegese steeds arbeid vinden. Zij heeft zich aan te sluiten, bij hetgeen geleverd werd en verder te gaan. Ook hier bewijst de geschiedenis, dat het alzoo moet geschieden. Elke tijd heeft in dit opzicht zijn eigen taak. Maar het moet immer uitleggen blijven, d. w. z. niet onze gedachten moeten in den tekst gebracht, maar wat logisch uit den tekst volgt, mag en moet er uitgehaald.

God de Heere heeft de volle consequentie van Zijn Woord doorzien. Indien slechts strikt logisch door den mensch, die beeldrager Gods is, wordt verder geredeneerd, kan van inleggen geen sprake zijn. Dit is heel iets anders dan *Valeton* bedoelt, als hij spreekt van lijnen afloopen. Het is datgene, wat er onzerzijds aan beantwoordt. Ik geloof het verschil zoo te kunnen aangeven. Zie ik wel, dan eischt het standpunt van *prof. Valeton*, dat hij vraagt, wat zou deze of gene bijbelschrijver, die toen met het oog op die omstandigheden zóó sprak, zeggen met het oog op onzen tijd. Hij poogt in nauwe aansluiting aan den tekst en door nauwkeurige vergelijking der omstandigheden dat woord te vinden. Nu kan men — wij laten de inspiratie eens even buiten rekening — in abstracto zeker zoo redeneeren. Maar wat baat het? In de eerste plaats heeft men toch nooit zekerheid, dat zoo en zoo gesproken zou zijn en in de tweede plaats mist dat gevonden woord alle gezag. Waarop zou dat gezag moeten rusten? Wij doen anders. Wij laten het Woord, wat het is. Wij gelooven, dat Gods voorzienig bestel met opzet Zijn Woord onder die en die omstandigheden heeft doen ontstaan. En nu redeneeren wij zuiver deductief, wat volgt er uit den tekst, d. i. m. a. w. wat ligt er in.

Die gevolgtrekkingen brengen ons ongezocht en ongedacht telkens weer op verrassende wijze in aanraking met de vraag-

stukken van den tijd. En dan wordt ons vanzelf aangewezen, hoe we hebben te oordeelen en te handelen. Het wil me voorkomen, dat de hoogleeraar *Valeton* tot op zekere hoogte eerst het Schriftwoord en de tijdsomstandigheden door een stroom ziet gescheiden en nu tusschen die beide een brug tracht te slaan. Volgens ons is het Schriftwoord een licht, dat schijnt om te ontdekken en te verlichten. Op dit punt is er dus tusschen de school van *Valeton* en ons geen overeenstemming. Maar toch weer wel zekere overeenkomst, omdat wij met hen gelooven, dat het Schriftwoord normatieve beteekenis heeft voor den tegenwoordigen tijd. Dat heeft het praktische gevolg, dat over het algemeen de exegetische arbeid van *Valeton* c. s. — ik denk hier b. v. speciaal een *Valetons* Psalmen — ons veel meer zal aantrekken en bevredigen dan soortgelijke studiën der geestverwanten van *Eerdmans*. De laatsten geven (van allerlei Religions-geschichte spreek ik hier niet, ik let, op wat zuiver uitlegging is) veelal niet anders dan zuiver grammatisch-historische verklaring. Die willen we dankbaar aanvaarden. Maar we begeeren iets meer en dat meerdere vinden we niet zelden voor een goed deel bij *Valeton* c. s.

Evenwel hiermede zijn we nog niet gereed. Want het bovenstaande geeft slechts meer in het algemeen aan, hoe met de Schrift mag en moet worden gehandeld. Doch dat alles is nog geen exegese. Daarom dient thans de vraag beantwoord, waar houdt de uitlegging op. Of om het eens duidelijker te zeggen, wat moet nog in een wetenschappelijken kommentaar, een monografie worden opgenomen en wat niet meer. Reeds dadelijk mag gezegd, de exegese houdt op, waar de stichting, de toepassing begint. Ik onderscheid hier opzettelijk stichting en toepassing, omdat ik bij stichting meer denk, aan hetgeen het leven des geloofs opbouwt en bij toepassing aan het gebruik van de Schrift in den meest algemeenen zin, dus ook op wetenschappelijk, maatschappelijk, kunstgebied enz. *Heinrici*, VII, H R E[3], bl. 723 vlg. spreekt van *Sinn* en *Bedeutung*. Ik heb er geen bezwaar tegen die termen over te nemen, maar zou ze dan (eenigszins anders dan *Heinrici*) willen gebruiken om het onderscheid, waarvan ik sprak, aan te geven. Elke plaats heeft een *zin*, maar elke plaats heeft ook *waarde*, beteekenis. Om misverstand te vermijden ver-

dient het Hollandsche woord waarde de voorkeur. Wij kunnen dus de vraag, waar houdt de exegese op en waar begint de toepassing, de stichting aldus beantwoorden, tot de exegese behoort het aangeven van den zin, voor toepassing blijft het uiteenzetten der waarde. Daarmede is de grens duidelijk genoeg getrokken. Tot de exegese behoort de grammatisch-historische verklaring, het aangeven der grondgedachte(n), zoo die van de eenvoudige woorden kan worden onderscheiden (zie mijn art. Geref. Tijdschr. 1910, bl. 290) en verder hetgeen alleen door deducte uit die eene bepaalde plaats kan worden afgeleid. Maar de toepassing, de stichting begint, zoodra ik het tekstwoord, zijn grondgedachte of de daaruit gededuceerde stellingen in verband breng met zekere *buiten* dat tekstwoord gelegen omstandigheden van welken aard dan ook of toestanden van het geestelijk leven. Dit alles hoort niet meer tot de exegese. Het kan er ook praktisch niet toe behooren, om de zeer eenvoudige reden, dat geen exegeet bij machte is ook zelfs maar ten naaste bij te overzien, hoe een Schriftwoord kan worden gebruikt of alreeds gebezigd is. Elke tijd heeft zijn eigen kenmerk, telkens wisselen toestanden en gebeurtenissen. Vooral die bonte mengeling van feiten en zaken heeft Gods Woord iets te zeggen. Maar deze toepassing moet geschieden door hen, die in of voor al die omstandigheden worden geplaatst. Een Christen heeft het Woord Gods te onderzoeken naar de mate zijner gaven en krachten en het resultaat van zijn onderzoek te gebruiken om die zijn leven en zijn werk te doen beheerschen. De geloovige heeft zoo te handelen voor den welstand zijner ziel, de Christen-kunstenaar voor zijn kunst, de Christen-socioloog voor zijn stelsel, enz. Wil men van *perspectief* spreken, dan moet het in dezen zin geschieden. Gods Woord toont onophoudelijk, dat het voor alle dingen iets te zeggen heeft, hoe de tijden ook veranderen. Maar dat is dan de *perspectief*, die niet zoozeer in één Schriftwoord, als meer in de Schrift in haar geheel, als zijnde Gods bijzondere openbaring, is gelegen.

Uit het voorafgaande volgt, dat de verklaring van typen en allegorieën alsook het wijzen op de vervulling der profetie nog behoort tot de taak der exegese. Hier immers wordt niet het Schriftwoord in verband gebracht met iets, dat er buiten

ligt, maar in deze drie gevallen ligt juist meer of minder duidelijk in het Schriftwoord een aanduiding, die uit zichzelf reeds een nadere verklaring vraagt. Wil men typen en allegorieën recht uitleggen, dan komt het er natuurlijk vooral op aan, dat men geen tekst losmaakt uit het Schriftgeheel en rekent met den weg, dien Gods Woord zelf ter verklaring van typen enz. aangeeft. Doet men dat niet, dan loopt men gevaar van vele plaatsen het typische over het hoofd te zien. De vervulling van vele profetieën zal door ons niet dan zeer onvolkomen of soms zelfs misschien in het geheel niet kunnen worden bepaald. Hier inzonderheid zal ons uitleggen ten deele blijven. De eisch moet echter gehandhaafd, dat geen profetie is verklaard, voor — zij het dan al zeer in het kort — is aangewezen, waar de vervulling moet worden gezocht.

(Wardt vervolgd.)

Schipluiden. F. W. GROSHEIDE.

PREEKSCHETS.

Exodus 38 : 8. Hij maakte ook het koperen waschvat, met zijnen koperen voet, van de spiegels der te hoop komende vrouwen, die te hoop kwamen voor de deur van de tent der samenkomst.

Nadat de Cat. heeft gezegd waarom onze Middelaar waarachtig, rechtvaardig mensch moet zijn en tevens waarachtig God en geantwoord heeft op de vraag; wie zulk een Middelaar is, gaat hij door en vraagt: waaruit weet gij dit alles?

Het antwoord op deze vraag leert ons de eenheid van O. en N. T. en tevens de verhouding waarin de beide deelen van de heilige Schriftuur tot elkander staan.

Het beeld van den Heiland wordt Christus Kerk ten voeten uit gemaald in het Oude Testament.

Heeft zij haar Heiland lief, dan verzamelt zij alle trekken die haar spreken van haren Geliefde.

In de woorden van onzen tekst liggen ook nog enkele trekken waardoor ons het werk van den Middelaar en dies zijn persoon duidelijker en klaarder kunnen worden. Onderzoeken wij daartoe deze woorden.

Deze woorden zijn ontleend aan dat deel van Exodus, dat eene opsomming geeft van al het werk en al de gereedschappen die Bezaleël maakte voor der bouw van den tabernakel.

Hoofdstuk 36 spreekt van het samenstel van heel den tabernakel; hoofdstuk 37 beschrijft ons de inrichting van het heilige en van het heilige der heiligen en de woorden van Exodus 38 : 1—8 vertellen ons van de inrichting van het voorhof, van de oprichting van het brandofferaltaar en van het maken van het koperen waschvat.

Ons vers spreekt enkel van het *maken van het koperen waschvat*, dat is dan ook de hoofdgedachte en de deelen zijn zeer eenvoudig, wanneer wij vragen:

1. Door wien werd het gemaakt
2. Waarvan werd het gemaakt
3. Waar werd het gemaakt
4. Waartoe werd het gemaakt.

1. Door wien gemaakt?

a. Door Bezaleël
b. Daartoe door God met name geroepen
c. Daartoe door den Heiligen Geest bekwaamd.

A. Door Bezaleël, doch niet naar eigen ontwerp, immers de Heere zeide tot Mozes: zie dan toe, dat gij het maakt naar het voorbeeld, hetwelk u op den berg getoond is. Ex. 25/40.

Is ook de Zone Gods niet het uitgedrukte beeld van Gods zelfstandigheid?

B. Daartoe door God met name geroepen. Zoo dan des Heeren allerbizonderste zorg ging over hem die het waschvat maken moest. Is het wonder?

Moest het niet afschaduwen het werk dat de Zoon van God op zich genomen had?

C. Daartoe door den Heiligen Geest bekwaamd. Immers hij mocht maar niet iets maken wat uit zijn denken voortkwam. De dingen die hij wrochten zou, moesten schaduwen zijn van den persoon en het werk van den Messias, die ook zelf werd toebereid in de schoot der maagd Maria, door de overschaduwing des Geestes.

2. Waarvan werd het gemaakt?

A. Van de gaven der vrouwen die hunne koperen spiegeltjes daarvoor gaven.

B. Gaven der dankbare wederliefde, dat God in 't midden van Zijn volk wilde tabernakelen.

C. Gaven van vrouwen die den Heere dienden in zijn tent, gelijk een Hanna en een Anna het daarna deden eenmaal 's jaars in den tabernakel of dag en nacht in Zijnen tempel.

D. Zoo bood ook Maria zichzelf aan opdat uit haar de Messias zou geboren en zij zeide: mij geschiede naar uw Woord, zie de dienstmaagd des Heeren.

3. Waar werd het gemaakt (opgericht)?

A. in het voorhof, niet in het heilige of heilige der heiligen,

B. daar waar 't volk zich stelde voor den Heere,

C. in het voorhof, het hier beneên,

D. zoo kwam de Zone Gods hier in het midden van zijn volk, werd mensch, den broederen in alles gelijk; kwam in de wereld; naar de belofte uit en tot zijn volk.

4. Waartoe *daar* gemaakt?

A. opdat de priesters zich zouden wasschen voor zij ten heiligdom ingingen.

B. Dat waschvat daartoe en aldaar opgericht, predikte steeds de onreinheid van Israël.

C. Predikte de onreinheid en de mogelijkheid der reinigmaking.

D. In het water daaruit stroomende moesten de priesters handen en voeten wasschen, zouden zij voor God kunnen staan.

E. Alleen het water uit dit waschvat diende tot reiniging.

Alzoo de Christus gekomen opdat wij zouden worden gewasschen in het bloed des kruises.

Het kruis van Christus predikt tegelijk de noodzakelijkheid en de mogelijkheid der reiniging in zijn bloed.

Volkomen reinigmaking eischt de Heere.

Hij is alleen de weg, de waarheid en het leven, niemand kan voor God verschijnen zonder in Hem gerechtvaardigd en geheiligd te zijn.

De priester mocht geen toonbrooden leggen, den luchter ontsteken, het wierook rooken tenzij hij gewasschen was met het water van dit waschvat.

De waarheid kan in ons niet lichten, onze dank niet ten hemel rijzen en onze offers kunnen Gode niet welgevallig zijn, zonder dat wij in Christus' bloed zijn gewasschen.

T. G. K.

NALEZING.

KERK EN POLITIEK.

De *Standaard* van 13 Juli bracht onder bovengenoemden titel een artikel, dat de aandacht verdient. Naar aanleiding van de critiek op het bekende besluit der classis Leiden inzake het Christen-socialisme werd de meening veroordeeld, alsof de Kerk des Heeren zich niet zou mogen bemoeien met alles, wat ligt op buiten-kerkelijk terrein.

> De Politiek moest heer en meester op eigen terrein zijn en de Kerk moest van wat politiek van karakter was afblijven. En dit nu achten we ongeraden, omdat het de houding der vroegere politici ten opzichte van de Kerken rechtvaardigt en aan de zelfstandigheid der Kerken te kort doet.
>
> De Kerken hebben tucht te oefenen, niet uitsluitend over den wandel, maar ook over de belijdenis van haar leden en vooral van haar voorgangers. Dit kan ook niet anders. Het ligt in het wezen der Kerk opgesloten. De kerk predikt niet de opinie der wereld. Veeleer staat ze met haar woord gedurig tegen het woord der wereld over. In die anti-thetische positie heeft zij zich te handhaven. Ze *moet* dit doen, omdat ze alleen zóó als Kerk van Christus positie kan nemen en behouden. Ze *moet* dit doen, omdat verkeerde saamsprekingen aanstekelijk zijn en licht meerderen aftrekken. En ze *moet* dit doen terwille van den afgedoolde zelf, daar diens dwaling aan den eigen geest schaadt, en dwaling in het heilige van de waarheid van den Christus kan vervreemden.
>
> Tot de uitoefening van die tucht heeft de kerk de opdracht van haar Zender, en ze behoeft het recht daartoe niet van de politieke heeren af te bedelen.
>
> Blijkt derhalve dat er in een Kerk een lid of voorganger is, die op politiek gebied stuitende dwaling voorstaat, dan kan het zeer wel de plicht der Kerk zijn, hem daarover te onderhouden, beter in te lichten, te vermanen, en zoo niets helpt, desnoods onder censuur te stellen. Trad, gelijk geschied is, iemand in een kerk op, om te leeren, dat het recht was een tegenstander overhoop te steken, om de polygamie wederom in te voeren, om het anarchisme of nihilisme voor te staan en te prediken, dan laat het zich toch zeer

wel denken, dat de Kerk dit onvereenigbaar acht met het deelgenootschap aan het Heilig Avondmaal.

Onnoodig is het niet, op de roeping der Kerkelijke moeder op buiten-kerkelijk terrein de aandacht te vestigen. Dat die roeping hier en daar ook onder ons in het gedrang komt, valt niet te weerspreken. Het verblijdt ons daarom bovenstaand stuk in onze Nalezing te kunnen opnemen.

DE KERK IS GEEN VEREENIGING.

De *N.Holl. Kerkbode* handelt nog eens over de „zich onttrekkende lidmaten", die bij gezelschappen en scheurkerken hun troost zoeken.

> Wat moet men nu toch met deze lidmaten aanvangen? Mag de kerkeraad tot schrapping overgaan? Maar schrappen is geen tuchtmiddel; gelijk terecht is gezegd.
>
> „Men schrapt alleen, wat verkeerd geschreven is".
>
> Zal men dan de cencuur op hen toepassen?
>
> Maar die loopt uit op de afsnijding met het Formulier van den ban. En als het nu lidmaten zijn, die, behalve in het stuk van de Kerk, overigens zuiver in het geloof en onbesproken in den wandel, kan het dan wel bestaan hen geheel buiten de gemeenschap van het lichaam van Christus te plaatsen.
>
> De Generale Synode van Utrecht heeft deze vraag ontkennend beantwoord.
>
> Zij heeft besloten volgens Art. 14 harer Acta, dat men in geen geval de excommunicatie zal toepassen op zich onttrekkende lidmaten, op wie overigens de kerkeraad den inhoud van het Formulier van den Ban niet toepasselijk acht. Daaraan hebben dus voorloopig de Kerken zich te houden. Dat echter deze bepaling ook hare moeilijkheden met zich brengt, ligt wel zoo duidelijk mogelijk voor de hand.
>
> Men kan dan beginnen met de zich onttrekkende leden te censureeren, maar men mag niet doorgaan tot het einde.
>
> Er is dan ook reeds van zekere zijde beweerd, dat genoemde bepaling in strijd is met het eigenlijk karakter van de kerkelijke tucht. En ook daarvoor is veel te zeggen.
>
> De Kerk van Christus is geen vereeniging, waaraan men zich naar believen verbinden en onttrekken kan.
>
> Niet door eigen wilskeuze, maar door een besluit van den kerkeraad ontvangt men het lidmaatschap. Zonder den

> Kerkeraad kan men dus welbeschouwd ook niet buiten de Kerk komen te staan.
>
> Houdt men zich aan dien regel vast, dan mag ook van „bedanken voor het lidmaatschap” geen sprake zijn. Die ongeregeld wandelen, al is het ook alleen in het stuk van de Kerk, moeten vermaand en gecensureerd worden en als zij „bedanken” mag het niet worden aangenomen. Men moet het zulke menschen vooral niet gemakkelijk maken, van de Kerk los te komen. Men moet ook gelooven in de werking der tucht, die Christus als geneesmiddel voor de dolenden heeft gegeven.
>
> Menigeen, die zich langen tijd onttrok, kwam later toch weer op den goeden weg. Op geduld en nog eens geduld moet hier ten zeerste worden aangedrongen. En kan men zich inderdaad niet vinden in het besluit der Synode, dan vrage men in den kerkelijken weg revisie aan.

Met de kerkrechtelijke beginselen, hier voorgesteld, gaan we geheel accoord. Blijkbaar wordt meer en meer gevoeld, hoe met de stelling, dat het lidmaatschap der kerk op vrije wilskeuze bernst, het diepgaand onderscheid tusschen Kerk en vereeniging dreigt veronachtzaamd te worden. Alleen is de bezorgdheid over het Utrechtsche Besluit te groot. Immers reeds op een vorige Synode (was het niet van 1896?) is als regel uitgesproken, dat de band der gemeenschap niet anders dan door afsnijding kan ophouden, terwijl alleen bij wijze van uitzondering over de zich onttrekkende lidmaten een dergelijk besluit is genomen als te Utrecht werd bevestigd.

G. D.

RECENSIE.

De organisatie van de Christelijke Kerk in den Apostolischen tijd door Dr P. A. E. Sillevis Smitt. 201 Bladz. *Rotterdam.* T. de Vries Dzn. 1910.

Plaatsgebrek noopte ons eerst heden met de beoordeeling van het proefschrift, boven genoemd, voor den dag te komen. En nu er een plekje open is, haasten we ons, bij de lezers van Gereformeerd Tijdschrift dit werk aan te bevelen. Het is waard, gelezen en bestudeerd te worden. En de vloeiende stijl maakt de lezing tot een genot. Except een enkelen min begrijpelijken zin op bl. 146 heeft de auteur zijn gedachten helder en klaar op papier gebracht.

Allereerst wordt de goddelijke oorsprong van de Kerk met haar ambten en bedieningen aangewezen en krachtig verdedigd, met name tegenover het pneumatisch-chrismatisch anarchisme, door Sohm bepleit op grond van eene eenzijdige verheffing der onzichtbare Kerk. In hfdst. II wordt het Apostolaat beschreven. Jezus zag in de twaalven „het beginsel van zijn heele Kerk", vandaar de bede in Joh. 17 vs 20 (bl. 48). De gewone ambten in de Gemeente zijn, als takken uit een boom, uit het bizonder Apostolisch ambt gegroeid (bl. 49 noot). In Matth. 16 vs 18 wordt Petrus als belijder de rots der Gemeente genoemd. En, wat recensent met niet minder voldoening las, de auteur handhaaft de oude exegese van Matth. 16 vs 19 (bl. 53 noot) en de Goddelijke verkiezing van Matthias (54). De drie volgende hoofdstukken handelen over de Jeruzalemsche Gemeente, de Gemeenten uit de Joden en die uit de heidenen. Terwijl ten slotte, na eene beschrijving van „chrisma en ambt" (VI), de onderscheiden ambten worden besproken.

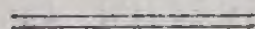
Wij danken Dr Sillevis Smit voor deze bijdrage op Kerkrechtelijk gebied, overtuigd als we zijn, dat ze meewerken zal tot bestrijding van het gevaar, dat vooral de „instituut"-idee onder ons brengt.

Niet met elke uitdrukking van den schrijver zijn we het ge-

heel eens. Op de eerste bladzij schijnt de meening gehuldigd, dat het lidmaatschap der Kerk berust op vrije wilskeuze. Inzake het onderscheid tusschen de sleutelmacht, in Matth. 16 en in Matth. 18 gegeven, houden we ons liever aan de verklaring van Calvijn dan aan de meening, hier op bl. 36 geopperd. Wanneer Dr Sillevis Smitt het woord „Gemeente" in Hand 9 vs 31 verklaart als „de geestelijke openbaring van Christus Lichaam in al die plaatselijke Kerken" (38), dan zetten we een vraagteeken. En dat hij Jacobus, den broeder des Heeren, zonder voorbehoud buiten den Apostelkring sluit (75 vgl 43), had wel nader bewijs noodig.

Overigens hebben we echter met veel genoegen en hartelijke instemming het betoog van het begin tot het einde gevolgd. En we hopen dan ook van harte, dat dit goede werk vele lezers vindt.

G. D.

BOEKAANKONDIGING.

Medica-Politica door P. VAN BIJSTERVELD, Uroscoop te Rotterdam, *Kampen* — J. H. KOK — 1911, 0.40.

Naar aanleiding van de vrijspraak van den wonderdokter *de Haas* in Den Haag, schreef een medewerker van de N. R. C. — Zaterdag 1 Juli 1911 — Avondblad D, eene correspondentie uit 's Gravenhage onder het hoofd — *Het onomstootelijk feit.*

Naar aanleiding van de verschijning van bovengenoemd boekske stond in de N. R. C. van denzelfden datum, Avondblad A, een stuk getiteld *kwakzalverij*, geteekend door Dr. X. Uit dit vinnige, met veel talent geschreven stuk, dat ontsierd wordt door den innigen haat dien het verraadt tegenover de Christenen, en door de minachting waarmede het spreekt over Gods Woord, blijkt dat Dr. X niet veel dat raak is weet te zeggen tegen de „kwakzalverij." Immers dan zou hij zijn wel versneden pen eer tegen de kwakzalverij en tegen dit boekske gericht hebben, dan tegen het „Christen-zijn" van den auteur. Het geschriftje zelf acht ik van geen groot belang, hoewel het een belangrijk onderwerp raakt.

T. G. K.

ONTVANGEN BOEKEN.

G. WIELENGA. **Wonderen van den Zaligmaker afl. 1-8.** J. H. KOK, *Kampen.*

L. PENNING. **De Leeuw van het Noorden afl. 2-12.** J. H. KOK, *Kampen.*

J. A. WORMSER. **De vurige oven.** J. H. KOK, *Kampen.*

G. ELZENGA. **Verklaring van den Catechismus 2e druk.** J. H. KOK, *Kampen.*

DR. C. B. HYLKEMA. **Oud en Nieuw-Calvinisme.** TJEENK WILLINK en ZOON, *Haarlem.*